

3. Κοινωνία

α. Η ανώτερη αριστοκρατία

Η σύνθεση της κυρίαρχης τάξης στο Βυζαντινό κράτος είχε αλλάξει ήδη από τον 8ο αιώνα: το κράτος από τότε κατέβαλε προσπάθειες, για να αντικαταστήσει τους παλιούς μεγαλόγαιοκτημόνες με μια παλατιανή αριστοκρατία που μισθοδοτούνταν για τα αξιώματα που κατείχε. Οι οικογένειες των νέων γαιοκτημόνων συνέρρεαν τώρα στην Κωνσταντινούπολη, για να εξασφαλίσουν ένα προσοδοφόρο αξίωμα και να ενταχθούν στην αριστοκρατία αυτή.

Από τα τέλη του 10ου αι., η αριστοκρατία της

γης και η αριστοκρατία των αξιωμάτων συνδέονται με επιγαμίες. Η κυρίαρχη τάξη ενοποιείται. Μέσα σ' αυτή την τάξη δεσπάζουν οι **βασιλικοί**, που μονοπωλούν τα κυριότερα στρατιωτικά και πολιτικά αξιώματα. Οι βασιλικοί κυριαρχούν πια κοινωνικά και οικονομικά στην Κωνσταντινούπολη και είναι ακόρεστοι για πλούτο, διότι γνωρίζουν ότι κάποια στιγμή μπορεί να χάσουν την αυτοκρατορική εύνοια.

Οι αγροτικές κοινότητες και ο δήμος υφίστανται την ασφυκτική πίεση των μεγάλων γαιοκτημόνων, των **δυνατών**, και περιέρχονται σταδιακά υπό την κηδεμονία και **προστασία*** τους.

Η αναχώρηση ενός φτωχού γεωργού

Κάποιου φτωχού γεωργού, την ώρα που όργωνε το χωράφι του, ξαφνικά το βόδι έπεσε στη γη και ψόφησε. Μην μπορώντας να υποφέρει τη ζημιά, άρχισε να κλαίει και να χτυπιέται από τη μεγάλη του λύπη, παραπονούμενος στο Θεό: "Κύριε, δεν είχα άλλο βιος ποτέ μου παρά μόνο αυτό το ζευγάρι. Τώρα πως θα θρέψω τη γυναίκα μου και τα εννιά παιδάκια μου; Πως θα πληρώσω του φόρους στον αυτοκράτορα; Πως θα ξεπληρώσω τα δάνειά μου; Ξέρεις, Κύριέ μου, ότι το βόδι που ψόφησε ήταν χρεωμένο και δεν ξέρω τι να κάνω; Θα εγκαταλείψω λοιπόν το σπίτι μου και θα δραπετεύσω σε χώρα μακρινή, πριν το μάθουν οι χρεοφειλότες μου και πέσουν επάνω μου σαν άγρια θηρία.

Βίος αγίου Φιλαρέτου, εκδ. M. Fourmy- H. Leroy, Byzantion 9 (1934) 117- 119.

β. Η μεσαία τάξη

Στη διάρκεια του 10ου και του 11ου αι. διαμορφώνεται μια εμποροβιοτεχνική τάξη, η οποία αποτέλεσε την πηγή της αναμφισβήτητης ευημερίας του Βυζαντίου κατά την περίοδο αυτή. Αυτό αποδεικνύεται από την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας (από το 10ο αι. και εξής). Την τάξη αυτή, που η ακμή της τοποθετείται στο πρώτο μισό του 11ου αιώνα, αποτελούσαν τολμηροί μεγαλέμποροι, οι οποίοι εγκατέλειπαν προσωρινά την οικογένειά τους, για να επιχειρήσουν μακρινά ταξίδια και να εμπορευτούν τα πολύτιμα προϊόντα της Ανατολής (καρυκεύματα, πολύτιμους λίθους και υφάσματα), από τα οποία εξασφάλιζαν τεράστια κέρδη. Η τάξη των επιχειρηματιών, στη διάρκεια του 11ου αι., άρχισε να συμμετέχει ενεργά στην πολιτική ζωή της αυτοκρατορίας. Ετσι, απέκτησε τη δυνατότητα να ενθρονίζει και να εκθρονίζει αυτοκράτορες, όπως λ.χ. τον Μιχαήλ Ε' Καλαφάτη (1041-1042), ενώ τα μέλη της έγιναν δεκτά στο σώμα της Συγκλήτου.

γ. Η κοινωνία του χωριού και η πάλη κατά των δυνατών

Το βυζαντινό **χωρίον*** (κοινότητα), που εμφανίζεται κατά τον 6ο αι., συγκροτείται από διάφορες κοινωνικές ομάδες. Εδώ δεσπάζει ο

Δείπνο πλουσίων. Μικρογραφία χειρογράφου του 14ου αι. (Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη).

Γεωργοί καλλιεργούν αμπελώνα. Μικρογραφία από Ευαγγέλιο, (Παρίσι Εθνική Βιβλιοθήκη).

ιερέας με το αδιαμφισβήτητο ηθικό κύρος του. Τη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη κατέχουν, ωστόσο, οι **δυνατοί**, οι οποίοι ζουν, συχνά, κάπως απόμερα από το χωριό. Τον κορμό του πληθυσμού αποτελούν οι ελεύθεροι μικροϊδιοκτήτες, βοηθούμενοι συχνά από δούλους. Από τα τέλη του 8ου αι. σημειώνεται μια αποφασιστική στροφή στην εξέλιξη της αγροτικής κοινότητας. Οι κοινωνικές διαφορές εντείνονται και ευνοούν τη διαμόρφωση μιας νέας αριστοκρατίας, η οποία ανέρχεται στη διοικητική κλίμακα και πλουτίζει ταχύτατα. Οι μικροκαλλιεργητές, υπερφορτωμένοι από φόρους, προτιμούν να παραχωρήσουν τους κλήρους τους και να γίνουν **πάροικοι*** των δυνατών, παραιτούμενοι εκούσια από μια οδυνηρή ελευθερία.

Ο φόρος των γεωργών που εγκατέλειπαν τη γη τους επιβάρυνε τους γείτονες, οι οποίοι, αδυνατώντας να πληρώσουν, τρέπονταν και αυτοί σε φυγή. Η αλληλεγγύη των μελών της κοινότητας στράφηκε τελικά εναντίον τους.

Για τους λόγους αυτούς ο αγώνας κατά των δυνατών υπήρξε μια από τις σημαντικότερες πλευρές της εσωτερικής πολιτικής των Μακεδόνων. Το μεγαλύτερο πλήγμα για τους δυνατούς αποτέλεσε το **αλληλέγγυον**, νόμος που υποχρέωνε τους εύπορους γείτονες να καταβάλλουν τους φόρους των φτωχών αγροτών της κοινότητας.

**Οφέλη από την ύπαρξη των μικροϊδιοκτητών
(Νεαρά του έτους 935)**

Το πλήθος των μικροϊδιοκτητών γης αποφέρει μεγάλα οφέλη στο κράτος με την καταβολή των κρατικών φόρων και την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών. Αυτά θα εκλείψουν, αν μειωθεί ο αριθμός των μικροκτηματιών.

Ι. Ζέπος- Π. Ζέπος, *Jus Graecoromanum*, Αθήνα 1931, τ. Α', 209.

Ερωτήσεις

1. Ποιες αλλαγές σημειώθηκαν στη σύνθεση της αριστοκρατίας από τον 8ο μέχρι το 10ο αιώνα;
2. Ποιες ήταν οι αιτίες της αναχώρησης, και ποιους κινδύνους συνεπαγόταν η εξαφάνιση των ελεύθερων αγροτών και μικροϊδιοκτητών σύμφωνα με τα παραθέματα;
3. Ποια η σκοπιμότητα της θεσμοθέτησης του "αλληλεγγύου";